

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2009-2010

İmparatorluğun Başkenti: Dekadans ve Zulmün Merkezi olan Konstantinopolis/İstanbul ve Konya arasındaki gergin ilişkiler

Sara Nur Yıldız

GİRİŞ

Ortaçağın en belirgin özelliği, Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla ortaya çıkan siyasi fragmantasyon ve ayrışma ile ekonomik ve sosyokültürel yapının yerleşmesi sonucunda, kurumsallaşmadan ziyade kişisel iktidara dayalı yönetim biçiminin önem kazandığı bir dönem olmasıdır. Bu yönetim anlayışı ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapı bakımından her ne kadar farklı da olsa, kendini Roma İmparatorluğu'nun bir temsilcisi olarak görüyordu. Bu kimliğe meşruiyet kazandırabilmek için de Roma imparatorluk geçmişinin belleği yeniden şekillendirilip manipüle edilmişti.¹ Ortaçağ Anadolu'su, Roma imparatorluk mirası hususunda kendine has bir belleğe sahipti. Anadolu'nun imparatorluk geçmişinin önemli bir özelliği, imparatorluk başkenti ve bir Hıristiyan şehri olarak kurulan Constantinopolis ile sıkı ilişkiler içerisinde, hatta onun bir parçası olmasıydı.

Peki, ortaçağ siyasi unsurları aralarındaki siyasi çekişmelerde kendilerine avantaj sağlayabilmek için Anadolu'daki uzun süreli imparatorluk geçmişini nasıl dönüştürmüş ve manipüle etmişti? Bu sorunun cevabını açıklayabilmek için Komnenoslar ve Osmanlılar dönemini inceleyeceğim.

¹ Bkz. Paul Magdalino (ed.), *The Perception of the Past in Twelfth-century Europe* (Londra ve Rio Grande, Ohio: The Hambledon Press, 1992), s. xii.

Tarih boyunca ve bilhassa ortaçağda, Constantinopolis/İstanbul'u kendilerine başkent yapan devletler, Orta ve Doğu Anadolu'ya tam manasıyla hâkim olamamış, zaman zaman hâkim oldukları dönemlerde ise Anadolu'yu yönetmekte epeyce zorluk çekmişlerdi. İlerleyen zamanda, selefleri Bizanslılar gibi Osmanlılar da bu konuda büyük zorluklarla karşılaştı.

Bu zorlukları daha iyi anlayabilmek için, iki farklı dönemde Constantinopolis/İstanbul ile Anadolu arasındaki çekişmelere dair iki olaya değineceğim. Bunlardan birincisi, Constantinopolis'teki Bizans İmparatoru I. Manuel ile Konya Selçuklu Sultanı II. Rukneddin Kılıç Arslan'ın sorunlu ilişkileri çerçevesinde 1161/1162 yılında Kılıç Arslan'ın Constantinopolis'e ziyaretidir. Ancak bu konuya değinen Selçuklu kaynağı var olmadığı için, Kılıç Arslan'ın Bizans'a karşı yaklaşımı üzerine somut bir ipucumuz olmadığını ifade etmeliyim. Dolayısıyla, Selçuklu kaynaklarının suskunluğunu bir yana bırakarak, olayın Bizans tarihsel metinlerinde nasıl betimlendiğine bakacağız.

Söz edeceğim diğer örnek ise İstanbul'un Osmanlı devletinin başkenti olduğu, diğer bir deyişle Anadolu'nun Osmanlılar tarafından İstanbul'dan yönetildiği dönemde merkezi iktidara karşı tamamen taşralı bir bakış açısı benimseyen Şikâri'nin eserinden hareketle Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler olacak. Bu metinde Osmanlıların Karaman bölgesini imparatorluk bünyesine dahil etmesine rağmen, bölgedeki bazı siyasi unsurların Osmanlı hâkimiyetini reddettiğini görüyoruz. Eserini muhtemelen Kanuni Sultan Süleyman zamanında yazan ve Osmanlılar tarafından ortadan kaldırılan Karamanoğullarının Anadolu'daki hâkimiyet devrinin nostaljisini sunan yazarımız Şikâri'nin, yaşadığı coğrafyadaki Bizans tarihsel belleğine nasıl yeni bir mana verdiğine de bakacağız.

Kommenos dönemini anlatan Choniates'in *Historia'sı* ile Şikâri'nin *Karamanoğulları'nın Tarihi* adlı eserleri ortak bir nitelik arz eder: Her ikisi de, bahsettikleri hanedanın ortadan kalkmasından sonra son şeklini almıştır. Dolayısıyla müellifler bahsettikleri hanedanların nasıl ve neden ortadan kalktığından söz etmektedir. Her iki kaynak da konu edindiği hanedanın Anadolu üzerindeki hegemonyasını empoze etme çabasını, bu konuda Anadolu'daki yerel güçlerle Constantinopolis/İstanbul'daki imparatorluk güçlerinin mücadelesi sonucunda siyasi gücünü kaybetmesini ve çöküşünü anlatmaktadır.

Choniates, Constantinopolis'in Latinlerin eline geçmesini kınayarak, bu hususta suçlu gördüğü Komnenos ve Angelosların yönetim tarzını eleştirir. Sunumumda bu tenkitlerinden sadece birine odaklanacağım: I. Manuel'in Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın gönlünü kazanmak ve sadakatini temin etmek için kurduğu sıcak ilişkiler. Kılıç Arslan'ı bir yılana benzeten Choniates, İmparator Manuel'in bu "tehlikeli barbar"la anlaşma çabalarının nafiye olduğu kanaatinde.

1176'daki Myriokefalon Savaşı zaten Manuel'in bu konudaki başarısızlığının en belirgin göstergesidir. Bizans kaynağına göre, Bizanslıların Constantinopolis'i Latinlere kaptırmasının nedenlerinden biri, bu savaş sonrasında Anadolu'daki Selçuklu ilerleyişinin Bizans'ın siyasi gücünü kırmasıdır.

Şikâri ise Karamanoğullarının tarih sahnesinden silinmesinin başlıca nedeni olarak Osmanlıların hainliğini gösterir ve aynı zamanda Karamanoğulları hükümdarını yanlış politikaları yüzünden eleştirir. Şikâri'ye göre, sözlerine güvenilmeyen hain Osmanlıları 14. yüzyılın sonlarında ortadan kaldırma imkânına sahip olmasına rağmen, aşırı derecede tevazu ve ilim sahibi bir hükümdar olduğu için bunu gerçekleştirilmeyen Karamanoğulları hükümdarı suçludur ve bu tavır ileriki dönemde hanedanın sona ermesinin nedenlerinden biridir.

Farklı siyasi güçleri bünyesinde barındıran ortaçağ Anadolu'sunun siyasi yapısı, İstanbul'un yeni hâkimi Osmanlı Sultanı II. Mehmed tarafından yeniden şekillendirildi. Bu dönemde Anadolu'daki Osmanlı hegemonyası Karamanoğullarının tarih sahnesinden silinmesine neden oldu. Şikâri'nin eserini Osmanlıların imparatorluk kimliğini inşa ettiği ve her bakımdan gücünün zirvesine çıktığı bir dönemde, yani Kanuni Süleyman zamanında yazmış olmasının kuvvetle muhtemel olduğunu düşünüyorum; ancak Osmanlıların böylesine güçlü olduğu bir devirde eserini yazmış olmasına rağmen bir Karamanoğlu hâkimiyeti nostaljisini yaşatması ve Anadolu'daki güçlü Roma hâkimiyetine de vurgu yapması oldukça ilginç.

İMPARATOR I. MANUEL İLE KILIÇ ARSLAN'IN TEHLİKELİ İLİŞKİLERİ

Khoniates'in Bizans tarihi, 12. ve erken 13. yüzyıllar için mevcut olan en kapsamlı ve sofistike kaynağımızdır.² Ayrıca Kinnamos'ın *Historia*'sı da İmparator I. Manuel dönemine dair Khoniates'in eserinde bulunmayan bazı olaylara değinmesi bakımından oldukça önemlidir. Khoniates eserinde, I. Manuel'in Anadolu'daki Türk hükümdarların arasındaki güç mücadelesine karıştığından söz etmektedir. I. Manuel'in hedefi, Kayseri'deki Danişmentli Emiri Yağıbasan ile Konyalı Selçuklu Hükümdarı Kılıç Arslan'ın arasını bozup birbirlerine düşürmektir. Böylece, bu iki hükümdarın birbirine karşı savaşa girişmesi sonucunda, Bizans Anadolu'da önceden kaybettiği toprakları tekrar geri alabilecekti.

Khoniates bu durumu şu şekilde anlatmaktadır: "Aralarında barış pek nadirdi, hâkim olan çoğu zaman anlaşmazlık ve savaştı. Konya sultanı pek az sonra ihtiraslı gözlerini Kapadokya'ya çevirmiş ve Kapadokya hâkimi de tehditkâr bakışlarını ona döndürmüştü.

² Alicia Simpson ve Stephanos Efthymiadis, *Niketas Choniates. A Historian and a Writer* (Cenevre: La Pomme d'or, 2009), s. 14.

Bunlar birbirleri aleyhindeki kötü niyet ve faaliyetlerini, gizlemeye gerek görmeden, açıkça yürütmekteydiler ve imparator da bunu biliyordu. Manuel her ikisinin de tam anlamıyla mahvını arzuluyordu. Kendisinin rahata kavuşması ve bunların başlarına gelecek felakete sevinebilmesi için, onların sadece birbiriyle dalaşmalarını değil, açıkça birbirleriyle savaşa girmelerini isterdi; bunlar ne de olsa inançsız barbarlardı. Gizlice her ikisine de elçiler yollayarak ikisini de birbirine karşı kışkırtmaktaydı. Açık olarak ise Yağıbasan'ın tarafına tutarak ona para karşılığı beklemeksizin silahlar gönderdi. Çünkü, sadece kendi akrabalarına karşı tuzaklar hazırlamakla kalmayıp Bizans'ın sınır bölgesine de yağma akınları düzenleyen, kurnaz, hilekâr ve hain bir kişi olan sultandan nefret etmekteydi.”³

Manuel'in desteğiyle Danişmentli Yağıbasan, Selçuklu sultanına karşı savaş başlatı ve 1155-1160 yıllarında yapılan savaşlar sonucunda Danişmentliler Selçuklulara üstünlük sağlayıp Anadolu'daki konumlarını güçlendirmeyi başardı. Danişmentlilere karşı güç kaybeden Kılıç Arslan ise, imparatorun desteğini elde etmek için Constantinopolis'e koştu. İmparator Manuel her zaman olduğu gibi bu kez de iki Türk hükümdarına karşı yürüttüğü siyasetini uygulamaya devam etti; yani zayıf olan Türk hükümdarını, diğer Türk hükümdarına karşı çıkmasına yardım ederek güçlendirdi. Khoniates şöyle anlatıyor: “Manuel onu dostça ve şanına layık bir surette kabul etti.”⁴ Sultan ise, “bu konukseverlikten memnun kalmıştı. Çünkü Manuel, sultanın burada bulunuşunun ve en ihtişama düşkün bir barbarı bile etkileyecek olan misafirperverliğinin, kendisinin doğudaki durumunu oldukça iyileştireceği ve bundan başka kişisel hükümdarlık ününü de yükselteceği gibi aldatıcı bir ümide kapılmıştı.”⁵ Ancak, Manuel bu şekilde düşünmekle yanılmıştı. Bizans kaynaklarına göre Manuel bu barbar sultana kendisinin ne kadar muhteşem ve güçlü bir imparator olduğunu göstermek konusunda makul sınırları aşmıştı. İki hükümdar Constantinopolis'e girmeden önce şehrin surları dışında buluştu. Bu sırada İmparator Manuel, Macaristan'da kazandığı bir zaferden dönüyordu. Sur dışında karşıladığı Selçuklu misafirleriyle birlikte Constantinopolis'e girdi. Şehre girerken, Macaristan'daki zaferi kutlamak maksadıyla imparator ve maiyeti onuruna muhteşem bir zafer alayı tertiplendi.

Khoniates bu olayı şöyle yorumluyor: “Bu tören büyük bir itina ile planlanmıştı: İmparator, halkın velveleli sevinç çığlıkları içinde muzafferane bir şekilde şehir içinden geçecek ve sultan da bu parlak ve imparatorun şanına yakışır töreninin bir parçası olarak onun yanında yürüyecekti.

³ Niketas Khoniates, *O City of Byzantium: annals of Niketas Choniates*, çev. Harry J. Margoulias (Detroit: Wayne State University Press, 1984), s. 67; *Niketas Khoniates. Historia (Ionnes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: TTK, 1995), s. 80-81.

⁴ John Kinnamos, *Deeds of John and Manuel Comnenus*, çev. Charles M. Brand (New York: Columbia University Press, 1976), s. 157; *Ionannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, çev. Işın Demirkent (Ankara: Türk Tarih Kurumu), s. 81.

⁵ Kinnamos, çev. Brand, s. 157; çev. Demirkent, s. 81.

Ancak Tanrı bugünün parlaklığını ve ihtişamını yok ediverdi: Yer sarsılmış, birçok muhteşem bina yıkılım ve alışılmamış şiddette bir fırtına kopmuştu. Bu ve bunların sebep olduğu dehşet insanları sadece kendi varlıklarını düşünmeye itti ve artık hiç kimse zafer geçidi ile ilgilenmedi. Yüksek ruhaniler ve kilise hâdimleri, hatta bizim imparator olup biteni meşum bir işaret olarak kabul ettiler. Bunlar, takdis edilmiş tasvirli duvar halılarının, aziz ikonalarının süslediği ve İsa tasvirinin kutsallaştığı böyle bir törene bir inançsızın katılmış olmasına Tanrı'nın kızmış olduğunu söylemekteydiler. Böylece tören geçidi dağıldı...⁶

Kinnamos'un eseri bazı detaylar bakımından Khoniates'inkinden farklıdır. Bizzat görgü tanığı olması dolayısıyla bu olay hakkında Kinnamos'un verdiği bilgilerin daha güvenilir olduğu fikrindeyim. Kinnamos'a göre, sözü edilen bu zafer merasimi imparatorun Macaristan seferinden dönüşünde şehre girdiği sırada değil, Selçuklu sultanının ağırladığı sırada düzenlenmişti.

Yazar bu durumu şu şekilde ifade eder: “Sergilediği ihtişam ile gururlanan imparator, onunla beraber saraydan ünlü Ayasofya Kilisesi'ne bir zafer merasimi şeklinde gitmek üzere, geçit yürüyüşünün hazırlıklarına başladı; fakat niyetini gerçekleştirmedi, çünkü patrik Lucas bu plana karşı çıktı; dinsiz adamların kutsanmış eşya ve süslerin arasından geçmemeleri gerektiğini söyledi. Sonra da, bunu önleyecek başka bir şey oldu. Geceleyin geç vakitte müthiş bir sarsıntı yeryüzünü alt üst etti. Byzantionlular Lukas'ın nasihatlerinin dikkate alınmadığını düşünerek, girişimin Tanrı'nın isteklerine aykırı olduğu kanısına vardılar...”⁷

Kinnamos ayrıca olaya çok ilginç bir yorum katıyor: “Nitekim meselenin sonu, nelerin olduğunu açıkça ortaya koydu; çünkü birçok yıl geçtikten sonra Kılıç Arslan imparatora yapmış olduğu vaatler konusunda dikkatsiz davranmaya başladı ve Romalıların bütün güçleriyle Türklere saldırılarına sebep oldu. Ordu şanssızlık eseri, zor bir araziye düştü. Aristokrat kişilerden pek çoğu öldü ve büyük bir felâketin eşiğine geldiler...”

Anlaşıyor ki Kinnamos, Selçukluların 1176 senesinde kazandığı Myriokefalon Savaşı'ndan söz ediyor. Gördüğümüz gibi, 1162 senesinde gerçekleşen o zafer törenin yanlış planlanması, Kinnamos'un da dediği gibi “meselenin sonu”nu, yani İmparator Manuel'in başarısızlığını getirmiş ve bu savaş Batı Anadolu'nun kapılarının barbar Türklere açılmasıyla sonuçlanmıştı.

Burada, başka hiçbir kaynakta yer almayan bir bilgi de sunan Kinnamos, Kılıç Arslan'ın İmparator I. Manuel ile bir barış antlaşması yaparak Anadolu'daki konumunu güçlendirdiği kanaatinde.

⁶ Kinnamos, çev. Brand, s. 157; çev. Demirkent, s. 150.

⁷ Kinnamos, çev. Brand, s. 157; çev. Demirkent, s. 150.

Anadolu'daki diğer Türk beylikleri bu durumdan haberdar olunca “bunun kendi çıkarlarına olmayacağını düşünerek” elçilerini Constantinopolis'e gönderip, bu sırada Bizans sarayında misafir olarak kalan Selçuklu sultanına kendileriyle barış yapması için yalvarmışlardı.⁸ Işın Demirkent'e göre, “Anadolu'daki Türk beylerinin, Sultan Kılıç Arslan'ın Bizans imparatoru ile barış antlaşması imzalamasının, kendileri aleyhinde bir sonuç doğuracağından endişeye kapılarak, bir an önce sultan ile barış yapmak istemeleri oldukça makul görünmektedir.”⁹

Khoniates, İmparator Manuel'i, depremi ilahi bir uyarı olarak gösteren ve Tanrı tarafından Miryakefalon Savaşı'nın Tanrı tarafından ona verilmiş bir ceza olduğunu düşünen Kinnamos'tan çok daha farklı bir şekilde eleştirir. Khoniates, imparatoru, Kılıç Arslan gibi güvenilir bir barbarla yakın ilişkiler kurduğu için dolaylı bir şekilde tenkit eder. Ona göre, Kılıç Arslan imparatorla barış antlaşması yapmak suretiyle aralarındaki ilişkiye yeni bir boyut kazandırmıştır. İmparator, Kılıç Arslan'a kendisini oğlu olarak görme şerefini bahşetmiş, sultan da imparatora “Baba” diye hitap etmiştir. Ancak imparator sultanı her ne kadar değerli hediyelerle muhteşem bir şekilde ağırlamış ve ondan pek çok vaatler elde etmişse de bir türlü sadakatını sağlayamamıştı; “çünkü” Khoniates'e göre, “bütün bunlara rağmen, onlar birbirlerine gerçek dostlukla bağlı değillerdi.” Yine Khoniates'in ifadesine göre zaten sultan “sahtekâr” biriydi ve “dürüstlüğüne ne demek olduğunu hiç öğrenmemişti.”¹⁰ Bu yüzden ileride, hiçbir hukuka dayanmaksızın anlaşmaları ihlal etmiş, resmi ittifakları bozmuş ve hem Bizanslılara hem diğer Türk beylerine karşı savaş açmıştı. İlk olarak Danişmentlilerin topraklarını ele geçirmiş, ardından Malatya emirini memleketinden sürüp atmıştı. Bizzat kendi kardeşini “ağına düşürerek” yurtsuz bırakmıştı. Onun baskısından kaçanların hepsi, Konstantinopolis'e, imparatorun yanına gelmişti.¹¹

Khoniates, İmparator I. Manuel ile yaptığı anlaşmadan sonra II. Kılıç Arslan'ın ne kadar güçlendiğini vurguluyor. Siyasi bakımdan gücünü artıran II. Kılıç Arslan gerçek yüzünü göstermiş, Manuel'e karşı beslediği “hürmet ve bağlılığı silkip atmıştı”; yani “ihtiyacı olduğu zaman gerektiğinden fazla itaatkâr idi; yükselişe geçtiği zaman ise, hemen ve en yükseğe uçmak istedi..”¹² Khoniates'e göre, barbarlardan böyle bir tavır beklenmesi normaldi; ancak Kılıç Arslan diğer barbarlara oranla çok daha tehlikeli çıkmıştı: “Kılıç Arslan yatağından taşan bir ırmak gibi, Bizans devleti üzerine yayıldı ve önüne çıkan her şeyi beraberinde sürükledi. Zehir saçan bir ejderha gibi ağzını bizim şehirlerimize doğru açarak bunlara kötülüğünün zehirini fişkırttı.”¹³

ŞİKARİ'NİN GÖZÜYLE OSMANLILAR

⁸ Kinnamos, çev. Brand, s. 157; çev. Demirkent, s. 151.

⁹ Kinnamos, çev. Demirkent, s. 152, n. 16.

¹⁰ Khoniates, çev. Işıltan, s. 83.

¹¹ Khoniates, çev. Işıltan, s. 84.

¹² Khoniates, çev. Işıltan, s. 84.

Bizans İmparatoru I. Manuel tüm siyasi ve askeri çabalarına rağmen, eski Roma İmparatorluğu'nu canlandıramadı; ancak Osmanlı döneminde, Sultan Fatih Mehmed'in Konstantinopolis'i fethinden sonra, İslam çatısı altında yeni bir Roma İmparatorluğu inşa edilmeye başladı. Konstantinopolis'in Osmanlıların eline geçmesinin ortaçağ döneminin sona ermesi anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Fatih ve halefleri I. Manuel'in yapamadığını başararak tüm Anadolu'yu Konstantinopolis'e, yani artık İstanbul adıyla bilinen imparatorluk başkentine bağladı; ancak, yavaş yavaş kurumsallaşan bir siyasi ve idari sisteme, güçlü bir askeri yapıya ve sağlam bir ekonomik düzene sahip olmalarına rağmen Osmanlıların, siyasi başarılar elde etmekle birlikte, Anadolu'yu İstanbul'dan yönetme konusunda zorluk çektiği anlaşılmaktadır. Yeni inşa edilmekte olan imparatorluğun en asi bölgelerinden biri Karaman vilayeti idi. Fatih ve II. Bayezid dönemlerinde fethedilmiş olmasına rağmen, Kanuni Süleyman zamanına kadar zaman zaman bu bölgede asayışı bozan isyanlar çıkmaya devam etti. İşte, Şikâri'nin Karamanoğulları Tarihi adlı eserinin ancak böylesi bir dönemde yazılmış olabileceğini düşünüyorum.

Karamanoğulları Tarihi'nin önemi, Karamanoğulları Beyliği hakkında bilinen tek tarih eseri olmasından ileri gelir ve bu dönemi anlatan, Osmanlı geleneğinin dışında üretilmiş tarih eserlerinin azlığı göz önünde bulundurulduğunda bu önem daha da artar. Hâkim Osmanlı ideolojisinin yazılan tarih eserlerini tamamen etkisi altına almasından dolayı sadece birkaç muhalif eser günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu bağlamda, Karamanoğulları Tarihi Osmanlı karşıtı ve Karamanoğlu yanlısı tutumuyla ayrı bir özellik arz etmektedir. Eserin bu taraflı duruşu 14. ve 15. yüzyıllarda Anadolu'da Osmanlılar için çok ciddi bir tehdit oluşturan Karamanoğullarına karşı yürütülen Osmanlı propagandasına cevap vermek amacıyla üretilmiş bir metin olmasıyla açıklanabilir.

Peki, bu muhalif eseri kaleme alma cesaretini gösteren Şikâri kimdir? Bu konuda metinde bize ipucu verebilecek tek bir beyit vardır: “Eğer bilmek dilersen bu gubârı / Ayaklar toprağı ya'nî Şikâri.”^{13 14} Şikâri'nin kimliğinin tespitine ilişkin yapılan araştırmalarda, 16. yüzyıl tezkirelerinde adı geçen Şikâri mahlaslı şairlerden biri olabileceği ileri sürülmüştür; ancak bu şahıslardan biri mi yoksa bambaşka biri mi olduğunu söyleyebilmek için elimizde yeterli delil bulunmamaktadır.

Eserin hangi şartlar içerisinde yazıldığına dair hemen hiçbir bilgi bulunmasa da, metin içinde yer alan bazı ifadelerden hareketle bu konuda bazı ipuçları elde etmek mümkündür. Eser, Karamanlı şehzadesinin Osmanlılar tarafından zehirletilmesi sonrasında Karaman çeribaşısının adamlarıyla birlikte Şah İsmail'in safına geçmesiyle sona erer.

¹³ Khoniates, çev. Işıltan, s. 85.

¹⁴ Bu beyiti, Abdurahman Gubari'nin şu en meşhur beyitiyle karşılaştırmız: “Ser-i kûy-ı vefâ'nın haksârî / Ayaklar toprağı yânî, Gubârî” (Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1996), s. 105).

Şah İsmail'in 1511 yılında Özbeklerle yapmış olduğu savaflara atflarda bulunulması, metnin son şeklini 16. yüzyılın ortalarında aldığını göstermektedir. Eserin içeriği göz önünde bulundurulduğunda yazarın 16. yüzyılda Osmanlı hâkimiyeti altında yaşayan, edebi ve siyasi bakımdan Osmanlı kültürünü çok iyi tanıyan biri olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte M. Fuad Köprülü'nün de belirttiği gibi, bu 16. yüzyıl metni 14. yüzyıldan kalma daha eski bir metne dayanmaktadır. Zaten Şikâri de eserinin başlangıcında Yaricani'nin Karamanoğlu Alaeddin Bey (1361-1398) adına kaleme aldığı Farsça manzum hanedan tarihini tercüme ettiğini söylemektedir. Nitekim, eserin muhtevası daha eski bir metnin varlığına işaret eder. Karamanoğulları Tarihi'nin yarısından fazlası Alaeddin Bey devrindeki olayların ayrıntılı bir biçimde hikâye edilmesiyle kurgulanmıştır; yani ağırlıklı bölümü Karamanoğulları Beyliği'ni gücünün doruk noktasına ulaştıran Alaeddin Bey dönemine ayrılmıştır. Şikâri, Alaeddin Bey'in çocukluğunu, tahsil hayatını, kahramanlıklarını, fetihlerini ve komşu devletlerin hükümdarlarıyla ilişkilerini uzun uzadıya anlatır. Selçuklu sultanları gibi Konya'da hükümdarlık yapan Alaeddin Bey devrinde Karamanlı şan ve ihtişamı Osmanlı hükümdarı I. Bayezid'in, eniştesi Alaeddin Bey'e ihanet ederek topraklarına saldırıp onu öldürmesiyle son bulur.

Basit bir Anadolu Türkçe'siyle yazılmış olan eser, tarih kitabından ziyade kahramanlık hikâyelerinin anlatıldığı bir halk destanına benzemektedir. 16. yüzyılda Anadolu sahasında yaşayan zümrelere hitaben kaleme alınan eserde sadece Karamanoğlu Beyliği'nin nasıl siyasi bir güç olarak ortaya çıktığı anlatılmakla yetinilmez, aynı zamanda beyliğin niçin sona erdiği sorusu da irdelenir ve Osmanlı iktidarının gayri meşruluğu vurgulanır. Karamanoğullarının yıkılması ve Anadolu'daki siyasi dağılımda hak ettikleri yerin bir türlü kabullenilmemesi Osmanlıların ihanetine bağlanır. Güçlenen Osmanlı egemenliğine karşı Karaman hükümdarlarının direnişi aksettirilir. Böylece 16. yüzyılda merkezi bir devlet olarak ortaya çıkan Osmanlıların yok ettiği, kişisel sadakat ilişkilerine ve karşılıklı yükümlülüklerle dayanan adem-i merkeziyetçi vasallık sisteminin var olduğu geçmiş, bir ölçüde idealize edilir.

Şikâri, Osmanlıların iktidara yükselişinin ne kadar gayri meşru olduğunu vurgular. Ne kadar “bi- asl” (nesepsiz) olduklarını ve sultanlığa layık olmadıklarını da şu cümleleriyle ifade eder: “Osman, Alaeddin Keykubad bin Keyhüsrev'in çoban başı idi. Anın önünde ne kadar koyun ve sığır ve at ve deve ve katır var ise Osman gözlerdi, kâfir almazdı. Karamanoğlu Mehmed Bey, Alaeddin'i kaçurub, cümle mülkünü aldığı vakit Osman gelüp doğruluk gösterdi; ana ivaz Mehmed Bey tabl u alem ve kılıç virüb bey eyledi.”¹⁵

¹⁵ Şikâri, *Târîh-i âl-i Karamân*, Yz. Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet no. 444, vr. 4b; M. Mesut Koman, haz., *Şikâri'nin Karamanoğulları tarihi* (Konya: Konya Halkevi Güzel Sanatlar Komisyonu,

Şikâri'ye göre Osmanlı hükümdarları aynı zamanda zalimdir. Timur Sivas'a geldiğinde, Karamanoğulları ona Osmanlıların kendilerine yaptığı zulümleri anlatan bir şikâyet mektubu göndermiştir: “Osman'a tabl u aleml biz virdik, akibet yine dönüb bize düşman oldu. Hak-ı paye varan beşbeyin kılıçlarıyla feth eyledikleri vilâyetleri ellerinden alub, muhkem zulmeyledi. Zulmü cihanı tutmuşdur, kavli sahih değildir.”¹⁶

Şikâri'ye göre, Osmanlıların yükselişinin başlıca sebebi hain davranışlarıydı. Karamanoğlu Alaeddin Bey sürekli olarak onların kendileriyle yapmış olduğu antlaşmaları bozmalarından yakınmaktadır: “Alâeddin, beylere eyder: ‘İbn-i Osman’ın ne ahdi dürüstdür, ne imanı.’”¹⁷ Şikâri, Osmanlı Sultanı I. Murad'ın Karamanoğullarına karşı bir savaşa girişmesinden önceki olayları şu şekilde anlatmaktadır: “Şah Alaeddin mektup yazub ve fetva idüb gönderdi. Mektubu Murat Bey'e sundular, alup mektubu okudular. Ne denlû ülema var ise kulak tutdular, dimiş ki: ‘Müslüman, Müslüman’a kılıç çekmek kangı kitabda vardır? Müslüman kâfir askerinden yardım alup, Müslümanları kırmağa gelmek kangı mezhebde vardır? Fetvaları yanında olan ulemalara okudasın, göreler, din-i Muhammed'e eyledüğü fiiler var mıdır?’ dimiş. Murad Bey iltifat eylemeyüb, mektup veftvaları pare pare idüb cenge ağaz eyledi.”¹⁸

Savaşın sonunda Alaeddin Bey Osmanlılara üstünlük sağladı ve I. Murad aman dilemek zorunda kaldı. Şikâri bu konudan bahsederken, Karamanoğullarının veziri Süleyman Paşa'nın, Osmanlılara aman vermek yerine onları tamamen katletmek gerektiğini tavsiye ettiğini ve Osmanlıların ne kadar adi olduklarını söylediğini şu cümlelerle anlatır: “Hanoğlu değildir, iyilik nedir, mürüvvet nedir bilmezler, fırsat bulsalar babaların katl iderler, zebun olsalar kul olurlar.”

Karamanoğlu Sultan Alâeddin ise “Zebuna kıymak mürüvvet değildir” diyerek, katı davranmayı kabul etmedi¹⁹ ve Osmanlıların fazla zarar görmeden geri çekilmesine izin verdi; ancak, Alaeddin Bey'in bu iyiliksever tavrına rağmen Osmanlılar Karamanoğullarının topraklarına tekrar saldırıp Beyşehir kalesini ele geçirdi. Alaeddin Bey bunu haber alınca, “Bu âdemin sözünün mefhumu yoktur, bilmem ne millettir, zebun olsa kulun olur, aman diler, yine kurtulsa bildiğin işler” diyerek gazaba gelip, “biz anı tabl-u alem sahibi eyledik; biz anı diyar sahibi eyledik, anlar bizim diyarımıza kasd iderler” diye şikâyet etti.²⁰

eserinin en son yayımı için bkz. Metin Sözen ve Necdet Sakaoğlu, haz., *Şikâri. Karamannâme* (İstanbul: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi, 2005); hem faksimile metin hem de çeviriyazıyı ihtiva eder.

¹⁶ Şikâri, haz. Koman, s. 182.

¹⁷ Şikâri, haz. Koman, s. 159.

¹⁸ Şikâri, haz. Koman, s. 160.

¹⁹ Şikâri, haz. Koman, s. 161.

²⁰ Şikâri, haz. Koman, s. 162-163.

Alâeddin Bey'in bu şikayet eder tavırları karşısında Germiyanlı beyi, Alaeddin Bey'e Osmanlılara karşı yanlış politika izlediğini söyledi: "Sultanım! Bu hususda suç şenindir; bir çoban iken, bir yörük oğlu iken, tabl u alem virdin. Ben dört kere habs eyledim; muradım helâk eylemekdi. Sen benimle anın için cenk eyledin, anın hatırı için vilâyetimi elimden aldın, bana nice cefa eyledin, ben sana bi-asildir dimez miydim? Sonra cefasın sen çekersin, ko helâk ideyim, komadın..,"²¹

Bütün bu olaylara rağmen Osmanlılarla ilişkilerinden ders almayan Alaeddin Bey, I. Bayezid Karaman topraklarına yürüdüğü zaman yine aynı yakarışları dile getirdi: "Bu âdem and içer, tutmaz, ahd ider tutmaz." Diğer beyler ise "Osman oğlunun ne dostluğu belli ne düşmanlığı belli" diyerek kendisine destek vermişlerdi.²² Yapılan savaşı I. Bayezid kaybetti. Bu kez de oğlu Pir Ahmed Han, Alaeddin Bey'e Osmanlı ordusunu imha etmesini önerdi, fakat nafilaydı; çünkü o, Osmanlıları yine bağışlamıştı. Aradan çok zaman geçmeden iki devlet arasında yeni bir savaş yapıldı. Bu kez, Osmanlılar Karamanoğullarını yendi ve Alaeddin Bey, aldığı savaş yaralarından dolayı vefat etti.²³ Alâeddin'in ölümüyle birlikte Karamanoğulları'nın parlak günleri de sona ermişti. İşte bu da bizim Türk I. Manuel! Yani, Şikâri'nin söz konusu ettiği Karamanoğlu-Osmanlı ilişkileri, Khoniates'in anlattığı Bizans-Selçuklu ilişkilerinin gidişatına az çok benziyor. Bu ilişkilerdeki en önemli detaylardan biri ise, Konstantinopolis'in bu olaylardaki konumudur. Hayatının büyük bir bölümünü Konstantinopolis'te geçirmiş olan Khoniates, eserine son şeklini Laskarislerle sürgün hayatını sürdürdüğü dönemde vermiş. Yazara göre, Selçuklular tarafından yavaş yavaş zayıflatılmış olan Bizanslıların Konstantinopolis'i Latinlere kaptırmaları, başlarına gelen en büyük felaketti. Şikâri'ye göre de Karamanoğullarının başına gelen en büyük felaket, Osmanlıların İstanbul'u ele geçirdikten sonra Karamanoğullarının topraklarını fethetmesiydi. Khoniates'in Konstantinopolis'i Bizanslıların en önemli imparatorluk simgesi ve güç kaynağıyken, Şikâri'ye göre İstanbul zulüm simgesi ve adaletsizlik kaynağıydı.

Şikâri ayrıca, Karamanoğulları devletinin ortadan kalkmış olmasına rağmen hâlâ Karaman bölgesini Osmanlıların zulmünden kurtarabilecek bir çözüm sunar; bölgenin kurtuluşunun İran hükümdarı tarafından sağlanabileceğini ima eder. Metnin en muammalı ve kafa karıştırıcı kısımlarından biri ise, geç Roma/erken Bizans tarihiyle ilgili uydurma bir başlangıca yer vermesidir: "Hazret-i Muhammed Mustafa nübüvvet davasın etmezden evvel, Rum diyarının padişahlarına Kayser derlerdi. Ol zamanda Ruma hükmeden kayserin adı Yusanus idi. Kayseriye'de sâkin idi. Bir karındaşı dahi Larendede'de sakin idi. Herakl derler idi. Bir karındaşı Fisandon derler idi. Kostantinye'de sakin idi. Amma cümle mülkü zapteden Yusanus idi."²⁴

²¹ Şikâri, haz. Koman, s. 163.

²² Şikâri, haz. Koman, s. 166.

²³ Şikâri, haz. Koman, s. 179.

²⁴ Şikâri, haz. Koman, s. 2.

Bu garip hikâye İran'daki olaylardan bahsetmek suretiyle sürdürülür: “Şah Hürmüz ziyad zulme mail olduğu için tahttan indirildi ve yerine onun serdarı Behram geçti. Hürmüz'ün oğlu Hüsrev ise Kayseri'deki Kayser Yusanus'a gidip ondan yardım istedi. Kayseri'de bir sene kaldıktan sonra, Hüsrev ve serasker olarak Yusanus'un oğlu İlyanus kalabalık bir ordu ile İran'a tekrar döndü. Hüsrev Behram'la onu savaşmış ve tekrar İran tahtına çıktı. Bu olaydan sonra, Rum kayseri Yusanus fazla iktidarda kalamadı ve o da tahttan indirilip öldürüldü ve Larende'de oturan kardeşi Herakl kayser oldu. Yusanus'un oğlu İlyanus ise İran'a kaçtı ve Acem Şahı Hüsrev'den yardım istedi. Hüsrev İlyanus'a kendi oğlu Şehrberaze'nin komutası altında bir ordu verdi ve bunlar Herakl'a karşı savaşmak üzere Ruma geldiler. Herakl yenilip Larende'ye kaçtı ve Acem şehzade Şehrberaze İlyanus'u Kayseri tahtına geçirdi.”²⁵

10. yüzyılda eserini Arapça olarak kaleme alınan Taberi'de de gördüğümüz gibi, Yusanus Jovianus'un, Herakl de Heraclius'un Arapça'sıdır. İlyanus aynı şekilde Julianus'un Arapça Lulyanus şeklinde okunmuşdur. Şikâri'nin Yusanus adıyla bahsettiği kişi ise Flavius Jovianus'tur. Bu şahıs 363 yılında Roma tahtını ele geçirmeden önce, Roma İmparatoru Julianus'un generaliydi. Taberi'ye göre, İmparator Julianus ve general Jovianus İran'ı istila edip Sasani hükümdarı Şapur (Sabur) ile savaşmış, bu seferde Julianus ölmüş ve onun yerine Jovianus geçmişti.²⁶

Şikâri'nin eserinde ise, isimler doğru olmakla birlikte tarihi olaylar bu şahsiyetlerle uyuşmamaktadır. En başta, sözü edilen bu şahıslar kardeş değildi. Meşhur Heraclius ise 4. yüzyılda değil, 7. yüzyılın başında Roma veya Bizans imparatoruydu. Şikâri'nin bahsettiği İranlı şahıslara gelince, gerçekte geç 6. yüzyılda yaşamışları. Şikâri'nin hikâyesini gerçek tarihle ilişkilendirmek gerekirse, Yusanus/Jovianus ve İlyanus/Julianus yerine Bizans İmparatoru Marice (Arapça Mawriq) daha uygun bir karakter olurdu; çünkü bu imparator 591 yılında Anadolu'ya gelen İran Şahı Hüsrev'e (Khusraw II Parviz, 590-627/628), Behram Çubin'e karşı savaşması için bir bölük asker vermek suretiyle yardım etmişti.²⁷ Maurice Fokas 602 senesinde İmparator Marice'i tahttan indirerek yerine geçmiş, o da 610 senesinde Fokas Herakl tarafından iktidardan uzaklaştırılmıştı.²⁸

²⁵ Şikâri, haz. Koman, s. 2-3.

²⁶

Taban, *The History of al-Tabarî (Ta'rih al-rusul wa'l-mulûk)*, c. 5, *The Sâsânids, the Byzantines, the Lakhmids, and Yemen*, cev. and haz. C. E. Bosworth (New York: State University of New York Press, 1999), s. 59.

²⁷ Bkz. M. Higgins, *The Persian War of the Emperor Maurice, 582-602* (Washington D.C.: The Catholic University of America Press, 1939).

²⁸ Walter Kaegi, *Byzantium and the early Islamic conquests* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), s. 26-31. Ayrıca bkz. David Olster, *The Politics of Usurpation in the Seventh Century: Rhetoric and Revolution in Byzantium* (Amsterdam: Hakkert, 1993).

İşin ilginç tarafı, Fokas'ın, imparator olmadan önce Kapadokya metropolisliği göreviyle Kayseri'de yaşıyor olmasıydı.²⁹ Şikâri bu sebeple Herakl ile Phokas'ı birbirine karıştırmış olmalıdır. Yazar aynı zamanda, Kayseri'de daha sonra gerçekleşen olayları da hikâyesine katmıştır. 970 senesinde Bardas Phokas'ın Kayseri'deyken askerleri tarafından imparator ilan edilmesi bu örneklerden biridir. Şikâri'nin hikâyesi çok sayıda benzer karışık olaydan oluşturulmuştur.

Şikâri'nin 4. yüzyılda hükmeden şahısları 6. yüzyılın olaylarla karıştırıp, birbiriyle akraba olmayan üç Bizans imparatorunu kardeş olarak göstermeye çalışmasının nedenini tamamen çözmese de, detayları bir yana bırakıp hikâyesinin esaslarını şu şekilde belirleyebiliriz: Erken Bizans döneminde Konstantinopolis'teki kaysar ile Anadolu'ya hükmeden kaysarlar arasındaki güç mücadelelerinde, İran şahından yardım istenmiştir. Kayseri'deki kayserin daha önce bir taht kavgasından dolayı Anadolu'ya kaçışında yardım ettiği şah, karşılık olarak seve seve Konstantinopolis'teki kaysara (Herakl) karşı Kayseri kaysarına (İlyanus) yardımda bulunmuştur. Karamanoğullarının başkenti Larende bu olaylarda önemli bir merkezdir. Aksi takdirde, tek başına bu olaylara mana vermek zordur.

Şikâri'nin eserinin sonuna bakarsak, tuhaf başlangıcının simgesel manasını çıkarabiliriz. Eserin sonunda, kısaca değindiğim gibi, başlangıcına paralel bir hikâye vardır. Eser, İran şahının (Şah İsmail), Karamanoğullarına mensup komutanların yardımıyla tahta çıkışının anlatılmasıyla sona ermiştir. Dolayısıyla, Şikâri'nin vermek istediği mesaj gayet açıktır: Yazarımız sanki, tahta çıkışı sırasında Karamanoğullarının kendisine yaptığı yardımın karşılığı olarak, Şah İsmail'den, Osmanlıların zulmünden bıkan Karamanlılara yardım etmesini beklemektedir; çünkü Karamanoğulları'nın bir zamanlar hüküm sürdüğü bu topraklar ile İran arasında kökleri proto- Bizans dönemine kadar uzanan bir ilişki vardır. Şikâri buradaki hikâyeye atıf yapmak suretiyle bu tarihin bir kez daha tekrarlanması imasında bulunur. Bu hikâyelerde esas tehlikenin Osmanlılara başkentlik yapmakta olan Konstantinopolis'ten geleceği de, üzerinde durulan diğer bir husustur.

²⁹“Caesarea,” *The Oxford Dictionary of Byzantium*, haz. Alexander P. Kazhdan, c. 1 (New York ve Oxford: Oxford University Press, 1991), s. 363-364.